

TỪ BẢN “ĐỀ CƯƠNG VĂN HÓA 1943” NGHĨ VỀ VĂN HÓA VIỆT NAM HIỆN NAY

TRẦN ĐỘ

Ủy Viên Trung ương Đảng

Chủ nhiệm ủy ban Văn hóa - Giáo dục của Quốc hội

NGÀY nay chúng ta nghiên cứu *Đề cương văn hóa 1943* ta cần gắn chặt nó với bài thơ *Là thi sĩ*, với bài báo *mấy nguyên tắc lớn của cuộc vận động văn hóa mới Việt Nam hiện nay*, bài đã đăng trên báo *Cờ giải phóng* năm 1944 cùng với tác phẩm *Chủ nghĩa Mác và vấn đề văn hóa Việt Nam* (1948) của đồng chí Trương Chinh, ta mới thấy rõ yêu cầu nhiệm vụ cách mạng đặt vấn đề văn hoá thế nào và tính chiến đấu sắc bén của bản đề cương.

Bản Đề cương là một văn kiện hết sức súc tích, hết sức ngắn gọn, tất cả chỉ có khoảng 1500 chữ, nhưng với bối cảnh xã hội, bối cảnh phong trào cách mạng và bối cảnh văn nghệ lúc đó, bản Đề cương đã có một giá trị to lớn vô cùng.

Đề cương xác định *vai trò của văn hóa* trong đấu tranh cách mạng (là một mặt trận) và trong sự nghiệp xây dựng Tổ quốc xã hội chủ nghĩa - nền văn hoá xã hội chủ nghĩa.

Đề cương xác định mối quan hệ giữa cách mạng văn hóa và cách mạng chính trị, khẳng định “phải hoàn thành cách mạng văn hóa mới hoàn thành được cuộc cải tạo xã hội”.

Đặc biệt quan trọng là, bản Đề cương nêu lên ba nguyên tắc cơ bản của cuộc vận động văn hóa “Dân tộc, Khoa học, đại chúng”. Ba nguyên tắc đó nhất quán với nội dung đường lối văn hoá của Đảng ta do Đại hội IV và V đề ra là “Xây dựng một nền văn hóa có nội dung xã hội chủ nghĩa và tính chất dân tộc, có tính đảng và tính nhân dân sâu sắc, thấm nhuần chủ nghĩa yêu nước và chủ nghĩa quốc tế vô sản”, với tất cả những yêu cầu cụ thể của nó gắn chặt với cuộc đấu tranh cách mạng hiện nay là chánh các loại văn hoá phong kiến, tư sản, thực dân cũ và mới, các âm mưu văn hóa của chủ nghĩa bành trướng, bá quyền câu kết với đế quốc. Đó là những nguyên tắc rất cơ bản. Những nguyên tắc đó đã vận động và phát triển trong suốt qua hình cách mạng 40 năm qua.

Ngày nay, ta đang có nhiệm vụ xây dựng một nền văn hoá mới với nội dung xã hội chủ nghĩa và tính chất dân tộc. Xây dựng một nền văn hoá mới vừa là mục tiêu của cách mạng, vừa là động lực, vừa là phương tiện của cách mạng. Ngày nay, Đảng ta đã chỉ rõ vai trò của văn hóa như vậy. Văn hóa có mục tiêu là xây dựng con người mới xã hội chủ nghĩa.

Nếu trước đây, văn hóa là một mặt trận trong ba mặt trận, với nội dung triển khai cuộc đấu tranh quyết liệt chống mọi thứ văn hóa nô dịch, ngu dân, v.v..., thì ngày nay “*phải hoàn thành cách mạng văn hóa để hoàn thành cuộc cải tạo xã hội*”. phải thực hiện quyền làm chủ tập thể của nhân dân về văn hóa phải xây dựng được một nền văn hóa mới xã hội chủ nghĩa, phải tiến hành cuộc đấu tranh chống các loại văn hóa phản động của đế quốc, bành trướng, văn hóa tư sản phản động, văn hóa phong kiến và văn hóa thực dân mới.

Cách mạng văn hóa là một thành phần của cách mạng xã hội chủ nghĩa. Trong nhiệm vụ cách mạng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam, Đảng ta nêu lên phải tiến hành *đồng thời* ba cuộc cách mạng: cách mạng về quan hệ sản xuất, cách mạng khoa học - kỹ thuật, cách mạng tư tưởng và văn hóa, trong đó, cách mạng khoa học - kỹ thuật là then chốt. Cách mạng tư tưởng và văn hoá phải được tiến hành đồng thời với hai cuộc cách mạng khác, có tác động qua lại với các cuộc cách mạng khác và mỗi một thành quả cách mạng xã hội chủ nghĩa đã đạt được đều là thành quả tổng hợp của cả ba cuộc cách mạng.

Cách mạng tư tưởng và văn hóa của ta phải làm nhiệm vụ xây dựng nền văn hóa mới, con người mới xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam. Thực ra, cách mạng tư tưởng là nằm trong phạm trù cách mạng văn hóa. Nhưng ở ta, nhiệm vụ cách mạng tư tưởng hết sức nặng nề và to lớn, nó có nhiệm vụ phải làm biến đổi toàn diện và triệt để hệ tư tưởng trong xã hội, phải xóa bỏ hệ thống tư tưởng phong kiến và những tàn dư, biến tướng của nó, phải xóa bỏ hệ thống tư tưởng tư sản bao gồm cả các thứ tư tưởng do chủ nghĩa thực dân mới và cũ truyền bá, gieo rắc. Nó lại phải chống lại mọi âm mưu tư tưởng của các loại phản động thế giới, phải khắc phục những tư tưởng và tâm lý của nền sản xuất nhỏ, những tư tưởng này là nơi trú ẩn và phát sinh, phát triển của các loại tư tưởng phong kiến, tư sản. Cho nên, cách mạng tư tưởng với nhiệm vụ cụ thể là làm cho tư tưởng chủ nghĩa Mác - Lênin chiếm vị trí chủ đạo trong xã hội, là linh hồn chỉ đạo của toàn bộ cách mạng văn hóa ở Việt Nam trong lúc này. Nhưng khi nói đến văn hóa, ta phải nói đến nhiều sự nghiệp có ý nghĩa xã hội to lớn. Đảng ta đã chỉ rõ nhiệm vụ hoàn thiện nền *giáo dục quốc dân có ý nghĩa hàng đầu*, xây dựng một nền *văn nghệ* nội dung xã hội chủ nghĩa và tính dân tộc *là nhiệm vụ cực kỳ quan trọng*, xây dựng và phát triển các sự nghiệp thông tin đại chúng, thể dục thể thao, y tế cùng với việc xây dựng một nếp sống mới xã hội chủ nghĩa cũng không kém phần quan trọng. Như vậy, nhiệm vụ cách mạng văn hóa của ta hiện nay đã xuất hiện ra rất rõ ràng và cụ thể về mặt đường lối, nó làm sáng rõ rất nhiều những dự kiến ban đầu của Đề cương. Yêu cầu tất nhiên ta còn cần có một loạt các hệ thống chính sách để tác động vào trong cuộc sống hằng ngày của toàn xã hội, làm cho sự phát triển văn hóa của xã hội được nhanh hơn và hiệu quả hơn.

Ngày nay, bối cảnh lịch sử đã khác xưa, nhiệm vụ văn hóa nặng nề, rộng lớn hơn, những lực lượng văn hóa cũng hùng mạnh hơn. Tuy vậy, những vấn đề cơ bản do Đề cương nêu ra vẫn có ý nghĩa nguyên tắc của nó như vai trò của cách mạng văn hóa, như sự lãnh đạo của Đảng đối với văn hóa. Những nguyên tắc vận động văn hóa thời trước vẫn có ý nghĩa là những nguyên tắc xây dựng nền văn hóa mới ngày nay.

Nếu trước đây, đồng chí Trường Chinh đã phân tích ba tính chất (dân tộc, khoa học, đại chúng) liên hoàn với nhau, có mối quan hệ mật thiết. nêu lên tính dân tộc nhưng lại yêu cầu tính dân tộc phải gắn liền với tính khoa học, không thể dân tộc kiểu “thủ cựu” kiểu “nệ cổ”⁽¹⁾, thì ngày nay ta cũng yêu cầu tính dân tộc của văn hóa phải gắn liền với nội dung xã hội chủ nghĩa, gắn liền với tính giai cấp. Và do đó tính dân tộc tự nhiên cần có một liên quan với tính quốc tế, tính nhân loại, tính hiện đại (hay thời đại) của văn hóa.

Nếu trước đây tính đại chúng chống lại tính phản quần chúng và xa quần chúng, thì ngày nay, tính đại chúng phải được phát triển thành quyền làm chủ tập thể của nhân dân lao động về văn hóa. Nhiệm vụ cách mạng tư tưởng và văn hóa và nhiệm vụ xây dựng nền văn hóa mới đều lấy mục tiêu cơ bản là xây dựng con người mới xã hội chủ nghĩa. Xây dựng con người, nghĩa là phải tiếp tục giải phóng con người thoát khỏi sự dốt nát, thoát khỏi thế giới quan thần bí, lạc hậu, thoát khỏi những định kiến sai lầm, và thoát khỏi cả những âm mưu văn hóa của các loại kẻ địch muồn đầu độc và phá hoại tinh thần nhân dân ta. Làm như vậy, chính là la thực hiện mục đích nhân đạo cao cả của chủ nghĩa cộng sản, là tạo cho con người có điều kiện để phát triển toàn diện và hài hòa, làm cho con người phát huy được những năng lực bản chất của con người, đó là năng lực lao động, năng lực sáng tạo, năng lực trí tuệ, năng lực cảm xúc, để con người tự giáo dục, tự hoàn thiện. tự biểu hiện mình. Vì vậy, trong văn hóa vấn đề nhân cách được đặt ra rất thiết thực, ta phải tìm hiểu lý luận mácxít về nhân cách, quan niệm đầy đủ về nhân cách, kêu gọi lên sự tự ý thức về nhân cách và ý thức tôn trọng nhân cách người khác. Có như thế con người mới đủ khả năng và điều kiện để làm chủ thiên nhiên, làm chủ xã hội và làm chủ bản thân

Hiện nay, tính khoa học của văn hóa trở thành vấn đề cần đặc biệt quan tâm. Văn hóa phải có ính khoa học, và tính khoa học trong lao động, trong sản xuất, trong quản lý, trong cuộc sống cũng là vấn đề văn hóa.

Ta có thể thấy rõ: chỉ có sự thắng lợi của tính khoa học trong văn hoá mới bảo đảm thắng lợi cho văn hóa

¹ Xem bài *Ba nguyên tắc vận động văn hóa*, trong *Về văn hóa văn nghệ* Nhà xuất bản Văn hóa, Hà hội, 1976 Tr. 139.

xã hội chủ nghĩa. Một điểm chủ yếu của tính khoa học là phải nhận biết được các loại quy luật khách quan; phải phát hiện được tính quy luật trong mọi lĩnh vực hoạt động của xã hội để có thể có tự giác hướng dẫn mọi hoạt động trong xã hội nhằm tới đích xã hội chủ nghĩa. Phải khắc phục một cách kiên quyết tính chủ quan, tính áp đặt, tính mù quáng, tính duy tâm trong *mọi* hoạt động của con người.

Đó là một dạng vẻ hết sức mới mẻ trong nhiệm vụ văn hóa của ta hiện nay mà, từ *Đề cương văn hóa 1943*, ta có thể suy ra như vậy.